
VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

NECESITATEA UNEI ISTORII A LINGVISTICII

DE

D. MACREA

Dialectica materialistă impune cunoașterea și folosirea pentru dezvoltarea științei a tot ce este rezultat pozitiv în cercetările științifice din trecut. Numai vulgarizatorii concepției marxiste, ignorând că însăși metoda materialist-dialectică este rezultatul unei lungi dezvoltări istorice, au crezut că pot fi nesocotite tradițiile culturale ale diferitelor popoare. Această atitudine greșită a fost de mult înlăturată. Dezvoltarea culturilor naționale ale popoarelor socialiste se face pe temelia solidă a tradițiilor lor progresiste.

Dintre numeroasele ramuri ale științei, lingvistica are în cultura noastră o bogată tradiție, pe care tinerele cadre de lingviști trebuie să o cunoască pentru a putea aprecia drumul pe care ea l-a parcurs, problemele ei dominante în fiecare epocă, greșelile și cuceririle ei de pînă acum. Numeroase probleme care se ridică astăzi în lingvistica și filologia noastră s-au pus și în trecut, formulîndu-se sugestii și ajungîndu-se la rezultate care adeseori sînt confirmate de cercetările noi. Cunoașterea istoricului diferitelor probleme este deci indispensabilă, fiindcă numai astfel pot fi apreciate în mod just rezultatele obținute în stadiul actual al cercetărilor.

„Metoda cea mai sigură în problemele științelor sociale, scrie V. I. Lenin, și ceea ce se cere în primul rînd pentru a dobîndi într-adevăr deprinderea de a aborda în mod just aceste probleme și a nu te pierde în mulțimea amănuntelor sau în enorma diversitate a părerilor care se înfruntă, — ceea ce se cere în primul rînd pentru a aborda aceste probleme din punct de vedere științific, — este să nu niți conexiunea istorică fundamentală,

să privești fiecare problemă din punctul de vedere al modului în care a apărut în istorie un fenomen dat, al etapelor principale pe care le-a parcurs în dezvoltarea lui acest fenomen și să vezi, privind prin prizma acestei dezvoltări, ce a devenit acest fenomen în prezent”¹.

O orientare științifică în lingvistică este posibilă numai printr-o informare temeinică asupra modului, a timpului și a locului în care au apărut diferitele teorii lingvistice, a legăturii lor cu cerințele sociale și culturale ale epocii.

Rolul important pe care-l are cunoașterea istoricului problemelor face necesară elaborarea unei istorii a lingvisticii, așa cum există pentru multe alte discipline: filozofie, pedagogie, medicină, economie etc. Practica muncii cu studenții și aspiranții, la cursuri ca și la seminarii, ridică numeroase probleme teoretice și practice legate de nume de lingviști și filologi din trecut și de curente lingvistice. Dacă le sînt cunoscute pozițiile teoretice de bază ale reprezentanților Școlii ardelenne, activitatea și numele lui B. P. Hasdeu, Ovid Densusianu și Sextil Pușcariu, ei au foarte vagi cunoștințe despre activitatea lui Al. Lambrior, Al. Philippide H. Tiktin, I. Bogdan, I. Bianu, Gr. Tocilescu, M. Gaster, L. Șăineanu, I. A. Candrea, Pericle Papahagi, a lingviștilor dintre cele două războaie mondiale: V. Bogrea, N. Drăganu, G. Giuglea, C. Dieulescu, Th. Capidan, C. Lacea, Al. Procopovici, Ilie Bărbulescu, Tache Papahagi, și nu reușesc să se orienteze în mod critic asupra rolului avut de revistele noastre de lingvistică: „Arhivul” lui Cipariu, „Arhiva” de la Iași, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, „Dacoromania”, „Graii și suflet”, „Revista filologică”, „Buletinul Al. Philippide”, „Bulletin linguistique”.

Aceste lipsuri în pregătirea tinerelor cadre se datoresc absenței de preocupări privitoare la istoria lingvisticii noastre. În afară de „Istoria filologiei române” a lui Lazăr Șăineanu, lucrare remarcabilă pentru vremea în care a apărut, dar care se oprește la anul 1892, cercetările în acest domeniu au fost abia de curînd reluate sub forma reconsiderării activității citorva dintre lingviștii și filologii noștri din trecut. Deși aceste cercetări au făcut unele progrese, ele sînt încă reduse în raport cu importanța acestei ramuri de cunoștințe. Cercetările de pînă acum s-au mărginit la studiile publicate în revista „Limba română”, începînd din 1954. Singura lucrare mai mare de acest fel este cea a lui I. Rizescu „Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești”, susținută ca dizertație de aspirantură, în luna noiembrie 1956, la Institutul de lingvistică din București.

Curentele și activitatea din lingvistica noastră pot fi însă deplin apreciate numai în strînsă legătură cu școlile lingvistice străine de care au fost, în general, influențate. Aceasta impune ca, alături de istoria

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956 p. 457.

lingvisticii române, tineretul nostru să fie bine orientat și în istoria lingvisticii europene și universale. În această direcție, în afară de lucrarea acad. Iorgu Iordan „Introducere în studiul limbilor romanice”, apărută în 1932, lucrare cu material bogat dar cu pronunțate preferințe ale autorului pentru curentele idealiste la modă în acea epocă, nu s-au mai făcut la noi alte studii. Lipsa lor este însă adinc simțită de tineretul nostru din facultățile de filologie care, întâlnind în lecții și în lecturile lor de specialitate numele lui Lomonosov, Humboldt, Diez, Bopp, Grimm, Schleicher, Vostokov, Brugmann, Ascoli, Gröber, F. de Saussure, H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, A. Meillet, Baudouin de Courtenay, F. F. Fortunatov, Nyrop, Gilliéron, Kreschmer, Brunot, N. Trubețkoi, Scerba, Bartoli, Sandfeld, nume de curente lingvistice : neogramatic, neolingvist, structuralist etc., dorește o informare amănunțită asupra acestor lingviști și curente și asupra operelor mai de seamă legate de numele lor. Se cunoaște și mai puțin activitatea și numele lingviștilor din țările vecine : Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Bulgaria, în lucrările cărora se găsește numeroase contribuții privitoare la raporturile limbilor acestor țări cu limba română.

Cunoașterea istoriei lingvisticii europene și universale ne permite să apreciem ceea ce este original și specific în lingvistica noastră, ceea ce s-a creat la noi sub influențe străine, proporțiile acestor influențe și rolul pe care lingvistica l-a avut în ansamblul manifestărilor culturale. Nu este o curiozitate gratuită cunoașterea evoluției științei despre structura gramaticală sau istoria elaborării dicționarelor limbilor naționale, ci o necesitate științifică de apreciere a drumului parcurs în diferite țări pentru întocmirea lucrărilor de acest fel și de comparare cu cele ce s-au realizat sau se realizează la noi.

Una din greșelile istoricilor de pînă acum ai lingvisticii a fost limitarea timpului de cercetare aproape exclusiv la lingvistica occidentală. Ei n-au dat importanța cuvenită studiilor lingvistice din lumea greco-romană, din India și China, din evul mediu, iar pentru epoca modernă, celor ruse și sovietice. După aceștia, lingvistica ar fi făcut progrese hotărîtoare numai în Occident, începînd din secolul al XIX-lea, prin descoperirea și aplicarea metodei istorice comparative. Această metodă are o importanță covârșitoare în dezvoltarea lingvisticii științifice, dar nu pot fi ignorate studiile lingvistice din celelalte părți ale lumii, din evul mediu și din antichitate.

Lingvistica are o veche și bogată tradiție în cultura umană. În domeniul foneticii și al gramaticii s-au făcut, în India, studii aprofundate încă în secolul al V-lea înaintea erei noastre. Gramatica lui Panini din acea epocă cuprinde o descriere a sistemului fonetic și a structurii gramaticale a limbii sanscrite de care indoeuropeniștii din secolul al XIX-lea s-au servit cu mult folos în cercetările lor.

În antichitatea greacă au fost stabilite, pentru întâia oară, părțile vorbirii și au fost studiate câteva categorii gramaticale : numărul, timpul, modul, diateza, ajungându-se la rezultate deplin valabile și astăzi. Învățații de la Atena, Roma și Alexandria, de acum două mii de ani, au pus bazele gramaticii ca știință, combatând credința idealistă despre esența supranaturală a limbii.

Studiile de gramatică din antichitatea greco-romană, deși limitate la limbile greacă și latină, au avut o mare importanță în dezvoltarea științei gramaticale din evul mediu și din epoca modernă. În Grecia antică au fost dezbătute problema originii și a naturii limbii, concordanța categoriilor logice cu cele gramaticale, au avut loc importante discuții între analogiști care admiteau existența legilor structurii limbii și anomaști care negau aceste legi. În aceste discuții s-au manifestat tendințe idealiste și materialiste care continuă să constituie, din antichitate pînă astăzi, obiectul unor vii controverse în domeniul lingvisticii.

Știința gramaticală a lumii medievale, dezvoltată de necesitățile scolastice, s-a bazat în întregime pe cea din antichitate. Schemele gramaticilor latine și grecești au fost descrise și analizate secole întregi, încît ele au servit, prin caracterul logic al structurii acestor limbi, de model autoritar pe baza căruia s-au alcătuit primele gramatici descriptive ale diferitelor limbi naționale, fără a se ținea, în general, seama de particularitățile specifice ale acestora. Această situație s-a oglindit și în istoria elaborării gramaticii limbii române care a fost alcătuită, mai întîi, după modelul gramaticilor slavone și apoi al celor latine. Abia treptat, prin observarea faptelor concrete de limbă, s-au putut alcătui gramatici descriptive științifice ale limbilor moderne, emancipate de schema gramaticilor grecești și latine.

Desigur, într-o istorie științifică a lingvisticii, diferitele curente și teorii nu pot fi privite ca elaborări spontane ale lingviștilor, ci ca produse istorice condiționate de cultura epocii respective și de cerințele dezvoltării societății. Astfel, apariția gramaticii de la Port-Royal, din secolul alXVII-lea, care susținea concordanța deplină între formele gramaticale și cele logice, este explicabilă, pe lîngă influența modelului limbilor latină și greacă, prin stăpînirea, în cultura epocii, a filozofiei raționaliste și prin nevoia de codificare pe care o impuneau limbii cerințele literare ale timpului. Gramaticile descriptive ale limbilor naționale sînt strîns legate de progresul filozofiei empiriste și de începutul științelor experimentale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. În opoziție cu concepția raționalistă care susținea posibilitatea unei scheme gramaticale universale pe baza celei a limbilor latină și greacă, ale căror categorii gramaticale corespund, în general, categoriilor logice, empiriștii au susținut specificul structurii gramaticale a fiecărei limbi, primatul practicii și al uzului. Istorismul din lingvistica seco-

lului al XIX-lea este legat de filozofia evoluționistă și de progresul studiilor istorice. Psihologismul în lingvistică a avut ca bază concepțiile asociaționiste și psihofiziologice susținute, la sfârșitul secolului trecut, de Ebbinghaus, Wundt și alții. Studiarea aspectului social al limbii, începută de F. de Saussure și A. Meillet, a fost o urmare a cercetărilor sociologice promovate de Auguste Comte, G. Tarde și Durkheim. Concepțiile de astăzi ale semanticilor americani și occidentali se explică prin filozofia pragmatistă, agnostică și nominalistă. Lingvistica materialistă se bazează, în concepția și metodele ei, pe tezele filozofiei marxist-leniniste asupra societății, originii și dezvoltării limbii.

Identificarea bazei filozofice a unei concepții lingvistice nu înseamnă însă cunoașterea ei integrală. Despre un curent lingvistic nu am spus totul dacă l-am numit idealist, empirist sau psihologist. Unii lingviști au avut concepții teoretice înguste sau eronate, dar fiind riguroși în observarea faptelor de limbă au adus contribuții valoroase la cunoașterea structurii diferitelor limbi. Neogramaticii au adunat pentru aproape toate limbile din lume o mare bogăție de material care servește și astăzi cercetătorilor, deși concepția lor teoretică nu mai este împărtășită. H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, A. Meillet, F.F. Fortunatov, O. Densusianu, Sextil Pușcariu și alții au studiat cu un adânc spirit de pătrundere gramatica istorică a diferitelor limbi și aspectul lor contemporan în lucrări impunătoare care, prin vastitatea materialului și prin bogăția observațiilor concrete, sînt și astăzi de o necontestată utilitate, independent de unele aspecte idealiste ale concepției lor teoretice despre natura și evoluția limbii. Expunerea critică a apariției și a contribuției fiecărui curent și autor în istoria lingvisticii ne ferește de generalizări sumare, atât de dăunătoare studiilor științifice.

Dacă asupra necesității întocmirii unei istorii a lingvisticii nu mai pot exista îndoieli, rămîn totuși de precizat cîteva probleme concrete în legătură cu elaborarea unei asemenea lucrări și cu predarea acestei materii în facultățile de filologie. Ea se predă în prezent, după cunoștința noastră, numai în cîteva facultăți de filologie din Uniunea Sovietică, unde au avut loc de curînd¹ vii discuții cu privire la problemele practice ridicate de predarea ei. Toți participanții la discuții au subliniat că, prin caracterul ei de studiu introductiv și de orientare generală, istoria lingvisticii trebuie predată în al doilea an de facultate, după cursul de introducere în lingvistică și înainte de cursul de lingvistică generală, deoarece abia după cunoașterea

¹ Vezi V. N. Iarțeva, *O kurse „Istoriia iaztkoznaniia” na filologiceskikh fakul'tetah universitetov*, p. 104—116, nota din partea redacției, „*Voprosi iaztkoznaniia*”, nr. 4/1954, p. 101—104; A. V. Desnițkaia, *Ob universitetskoi kurse „Istoria iaztkoznaniia”*, „*Voprosi iaztkoznaniia*” nr. 6/1954, p. 90—105 și G. S. Ahvlediani, nr. 2/1955.

evoluției concepțiilor lingvistice pot fi înțelese mai bine problemele teoretice din cursul de lingvistică generală. Despre predarea propriu-zisă a materiei s-au formulat două puncte de vedere : predarea ei după specialități (romanică, slavistică, germanistică etc.) și predarea într-un curs comun pentru toate specialitățile. Păreră adoptată a fost aceea de a se preda istoria lingvisticii într-un curs general și nu pe specialități. Predarea pe specialități ar îngusta orizontul cunoștințelor generale și ar cere un număr prea mare de specialiști în istoria lingvisticii. S-a ridicat de asemenea problema lipsei mijloacelor didactice necesare predării acestui curs : monografii, antologii critice etc.

Greutățile sînt aceleași și la noi. Pentru a putea fi predat în facultățile noastre de filologie un curs de istoria lingvisticii, e necesar să se alcătuiască, în primul rînd, o antologie critică a gândirii lingvistice românești de la cronicari pînă astăzi, monografii critice asupra operei lingviștilor noștri mai de seamă, retipărirea lucrărilor lor mai importante devenite rare, organizarea de expoziții a revistelor noastre de lingvistică, a lucrărilor românești de lingvistică și a lucrărilor lingviștilor străini asupra limbii romîne. Numai în acest fel se va putea ajunge la ținerea unor cursuri corespunzătoare de istoria lingvisticii în facultățile noastre de filologie și la elaborarea unei istorii științifice a lingvisticii.

Introducerea în facultățile noastre de filologie a unui asemenea curs și alcătuirea unei istorii științifice a lingvisticii va avea un mare rol în întărirea pregătirii teoretice a viitoarelor cadre de lingviști din țara noastră, în lărgirea cîmpului cercetărilor teoretice, în orientarea justă a cercetărilor noastre de lingvistică și în scoaterea în evidență a bogatei noastre tradiții lingvistice, alături de cea a altor popoare.